

RELAȚIA DINTRE COMUNICARE ȘI ADEVĂR ÎN LUMEA DE AZI

GABRIELA POHOAȚĂ*

gabriela_pohoata@yahoo.com

Abstract: *Our research start from the premise that the act of communication, in today's world, is, paradoxically, shallow, lacking determination, and having no more than a functional, pragmatic nature. Thus, in the absence of a genuine communication, we cannot speak of truth and the changing of consciousness.*

Therefore, we consider that the greatest danger for our world is the blocking of the communication, and of the dialogue as an opening for new horizons for achievements and resignification of the human values. Maybe <<the best of possible worlds>> would be the one in which those who are talking are communicating and understanding. Finding what is true (for man and the social world) is possible trough genuine communication with one-self and with the others, by rediscovering the man on the path of culture and education for the true values.

Scaling the life horizons and moral regeneration are still structurally bound to the establishment in the truth, and in the world of consciousness values.

Keywords: *truth, communication, consciousness, value, education, culture, today's world.*

„Fiecare comunitate de interese își cunoaște numai țelurile proprii, trăiește numai pentru ele (...) Nimeni nu vrea să<<privească>> (valoric) marile conexiuni ale întregului (...) Este de mirare că într-o perioadă în care abundă adepți și conducători de partide se simte lipsa de cetățeni și oameni de stat”¹.

Nic. Hartmann

În istoria de până acum legătura dintre om și semenul său avea ceva de la sine înțeles și se realiza în cadrul unor comunități ce inspirau siguranța individului, înăuntrul unor instituții comune și al unui spirit

* Conf. univ. dr., - Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București.

¹ N., Hartmann, Ethik, Berlin, W. de Gruyter, 1935, pp. 13-14.

comun. Chiar și solitarul se simțea oarecum ocrotit în izolarea sa. Prăbușirea pe care o trăim azi se manifestă în primul rând în aceea că oamenii se înțeleg din ce în ce mai puțin, că se întâlnesc și se despart cu indiferență, că niciun fel de fidelitate și comunitate nu mai este neîndoielnică, nu inspiră siguranță absolută.

Ne aflăm azi, ca <<lume postmodernă>>, într-un alt orizont de așteptare, în care iese în relief fenomenul invers celui numit cândva de Max Weber <<devrăjirea lumii>> (Entzauberung der Welt), anume: revrăjirea lumii, prezentă în forme diverse ale pierderii simțului valorilor (și simțului istoric), dintre care amintim: degradarea limbajului discursului public; lipsa măsurii și a nuanței în apreciere; slaba preocupare pentru identitate și autenticitate, pentru ideal și permanențe ale istoriei; situații lipsite de conștiința valorică în comportamentul uman (individual și colectiv)².

Dar fenomenul cel mai semnificativ este cel numit <<trecere pe lângă ceva>>: „Nenumărați oameni se întâlnesc cu alți oameni. Puțini sunt cei care <<văd>> cu adevărat, în sens valoric (...) Nu este chiar culmea absurdului, că fiecare știe care-i dorința celui alt și totuși trece mai departe, fără să vadă că un om rămâne singur cu durerea ascunsă a singurătății sale?”³

Înstrăinarea și dezbinarea individualistă se află la temelia oricărei „politici”, oricărei „comunități sociale” a epocii noastre. Suntem prea sociali pentru că suntem prea izolați și înstrăinați unii de ceilalți. În dominația „socialului” asupra conștiinței contemporane există ceva strivitor ca un coșmar. Acest „social” exterior ascunde și stinge toate realitățile adevărate, ultime. Toate valorile ultime, adevărate sunt înlocuite prin valorile false și exterioare ale „socialului”. Caracterul „social” al conștiinței care domină, în prezent ascunde taina creatoare a comuniunii, neagă, nu vrea să știe de natura cosmică a omului și societății, se desprinde de rădăcinile organice ale comuniunii. Omul, însingurat în tot ce este exclusiv omenească și în relații exclusiv omenești nu poate cunoaște tainele comuniunii. Omul conștiinței pozitiv-sociologice nu se cunoaște pe sine și pe ai săi, nu cunoaște lumea și legăturile sale cu lumea⁴. Recunoașterea omului interior în individualitatea sa irepetabilă și în

² AL., Boboc, *Cultura modernă și „tradiție de cultură”*, Ed. Grinta, Cluj-Napoca, 2008, p. 170.

³ N., Hartmann, *op.cit.*, pp. 12-13.

⁴ N., Berdiaev, *Sensul creației*, Ed. Humanitas, București, 1992, pp. 263-267.

aspectul său calitativ irepetabil, în unicitatea vocației sale și a locului său în lume presupune recunoașterea metafizică a ordinii interioare a lumii, a organismului ei ierarhic. *Acest autentic ierarhism și aristocratism metafizic a fost întotdeauna izvorul oricărei măreții în lume, al oricărei îmbogățiri a calităților și valorilor vieții umane, al oricărei mișcări în lume.*

Redimensionarea orizontului vieții, regenerarea morală rămân structural legate de situarea în adevăr și în orizontul conștiinței valorilor. Așa cum spunea Hegel, „omul trebuie să se cinstească pe sine și să se considere demn de ceea ce este mai înalt. Despre măreția și puterea spiritului el nu va putea niciodată să aibă gânduri destul de mari”⁵.

Criza în care se află lumea de azi produce, pe bună dreptate, nesiguranță și angoase, frustrări, dar și fenomene de superficialitate și marginalitate. Regăsirea a ceea ce-i autentic (omului și lumii sociale) este posibilă prin comunicare veritabilă cu sine și cu cei din jur, prin redescoperirea omului pe calea culturii, a educației pentru valorile reale. „Șansa noastră este educația” scria J.S. Mill în celebrul său eseu „Despre libertate”, „educația este cea care ne diferențiază ca indivizi, ca popoare”⁶.

Să ne amintim îndemnul unui mare filosof, care a studiat cândva (anii '40 ai secolului 20) <<criza existenței umane europene>>, precizând: <<omenirea europeană>> are <<numai două căi de ieșire: sau declinul Europei în înstrăinare față de propriul său sens rațional de viață, căderea în dușmănie față de spirit și în barbarie, sau renașterea Europei din spiritul filosofiei printr-un eroism al rațiunii”⁷.

Același autor adăuga: „pericolul cel mare care amenință Europa este oboseala. Să luptăm împotriva acestui pericol, al pericolelor ca <<buni europeni>>, animați de curajul pe care nicio luptă, chiar fără de sfârșit, nu-l sperie”. Poate că „pericolul” cel mare (de care vorbea Hursell) nu este oboseala, ci blocajul comunicării, al dialogului ca deschidere spre noi orizonturi de realizare și resemnificare a valorilor umane. **Poate că <<cea mai bună dintre lumile posibile>>⁸ ar fi aceea în care cei ce vorbesc (și convorbesc) să realizeze și comunicare și înțelegere.** Și aceasta pentru că, doar comunicarea autentică este menită să conducă înspre adevăr. Cred cu

⁵ G.W.F., Hegel, *Enciclopedia științelor filosofice*, I, Ed. Academiei, București, 1962, p. 36.

⁶ J.S., Mill, *Despre libertate*, Ed. Humanitas, București, 1995, p. 78.

⁷ E., Husserl, *Die Krisis des europäischen Menschentum und die Philosophie/Criza umanității europene și filosofia*, Ed. Paideia, București, 2003, p. 68.

⁸ G.W., Leibniz, *Teodicee*, Iași, Ed. Polirom (sensul leibnizian al acestei sintagme este ontologic, iar nu moral), 1997.

tărie că aceasta este cheia înțelegerii lumii de azi. Doar o asemenea comunicare poate să producă o modificare a conștiinței.

Poziția solară a adevărului în structura orizontului ideatic al ființării umane produce o dedublare semnificativă, în însuși comportamentul acesteia, între conștiința obiectului și conștiința de sine, prin care ceea ce este <<adevărat>> vine numai împreună cu efortul de dobândire a lui. Căci în această situație este vorba de ceva mai mult decât de o chestiune de cunoaștere. Conștiința are în genere în ea determinarea momentului cunoașterii; „în același timp, pentru conștiință, acest altul nu este doar pentru ea, ci și în afara acestei relații, adică în sine: momentul adevărului. Deci, în ceea ce conștiința declară în interiorul ei ca fiind în sinele, adică adevărul, avem criteriul, pe care ea însăși îl stabilește pentru a măsura prin ea cunoașterea sa”⁹.

Surprinzând relația dintre cunoaștere și adevăr, în textul de mai sus, Hegel releva „experiența totală pe care omul o dobândește în lume”, <<experiența de adevăr>>, de fapt <<adevărul>> în pluralitatea acestei experiențe; de aceea procedeul hermeneutic își propune „să discearnă, oriunde s-ar întâlni, experiența de adevăr (...). Căci în științele spiritului se întâlnesc modalități de experiență altele decât cele ale experienței științifice, anume experiența filosofiei, artei, experiența istoriei însăși”¹⁰.

Demersul hermeneutic e menit să releve o particularitate a cunoașterii la nivelul unor astfel de forme de <<experiența de adevăr>>: „ceea ce se transformă reține atenția mai mult decât ce rămâne”; „perspectivele oferite de experiența transformării istorice se află permanent în pericolul de a fi contorsionări vane, întrucât nesocotesc prezența ascunsă a ceea ce se perpetuează. Trăim, se pare, într-o continuă stare de surescitare a conștiinței noastre istorice”. Am putea spune că în locul conștiinței istorice trece tot mai mult înclinația spre fragmentar și marginal, departe de ceea ce în modernitatea culturii europene centra universul valorilor: <<fundamentele raționale>>. Situația nouă în care ne aflăm implică dificultăți care barează calea situării în adevăr.

Cumva în sensul a ceea ce Nietzsche descria cândva drept „o convingere pe care nu a avut-o nicio epocă anume că noi nu avem adevărul”¹¹ au apărut și persistă fenomene de îngrijorare, frământări ce denotă căutare și derută totodată. De unde „convingerea” unora că au fost trași pe sfoară, că li s-a „confiscat” ceva și, în reacție, culpabilizarea

⁹ G.W.F., Hegel, *Fenomenologia spiritului*, Ed. Academiei, București, 1965, p. 55.

¹⁰ H.G., Gadamer, *Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik* 4, Aufl., Tübingen, J.C.B. Mohr, 1985, p. XXVIII.

¹¹ Fr., Nietzsche, *Die Unschuld des Werdens. Der Nachlass, I*, Leipzig, 1931, p. 225.

(uneori în bloc) a celorlalți. Ca indivizi „trăim din senzație în senzație. Puterea de penetrație se aplatizează, sentimentul valorii se tocește în goană după senzațional”¹².

Dintr-o atare perspectivă, „interogarea asupra umanismului viitorului provine tocmai din grija față de noi înșine, pentru *omul contemporan*. Diferitele descrieri ale omului modern făcute de o jumătate de veac încoace ne lasă să întrevădem ceva de-a dreptul înfricoșător. Omul își rupe punțile spre trecut. Trăind în pura instantaneitate, el se livrează situației date și întâmplării. Ce-i drept, el mai trăiește în culisele trecutului. Dar acestea nu mai constituie scena vieții sale, ci doar un fundal de ruine. El le privește ca simple ficțiuni. Omul pare să înainteze către neant. El scrutează neantul cuprins de desperare sau de un elan distructiv. Cuvintele lui Nietzsche: „*Dumnezeu a murit*”, se aud tot mai puternic”¹³.

Oricum i-am caracteriza pe oamenii de azi, ei rămân diverși, neputând fi subsumați unui singur tip. Mari mase de oameni se află încă într-o stare parcă de somnolență.

Conștiința umană este dispersată și fărâmițată, schimbându-se caleidoscopic, rămânând aceeași doar ca diversitate dezordonată. Înăuntrul acestei dispersări sunt posibile forme viguroase ale unei conștiințe simplificate, care, în alianță cu puterea politică, se pot bucura un timp de considerație, fără să fie capabile însă de a impune un model de ființare umană spirituală. Viitoarea ființare umană va fi modelată de către această formă de cunoaștere fundamentală, pe care ea o dobândește din forțele solitudinii în condițiile unei comunicări spirituale libere. Certitudinea ființei autentice se dobândește doar în acea comunicare în care se înfruntă fără rezerve, întru comuniune, libertatea cu libertatea. În felul acesta, toate raporturile cu celălalt nu sunt decât pregătitoare, pentru ca în momentele hotărâtoare, grație unei exigențe reciproce, fiecare interlocutor să-i pună celuilalt întrebări ce merg până la rădăcina lucrurilor. Abia în cadrul comunicării se realizează pe deplin orice adevăr; doar aici mă simt eu însumi, nu trăiesc factic, ci în mod plener. Dumnezeu se dezvăluie doar indirect și nu în afara iubirii de la om la om”¹⁴.

Comunicare reală are loc atunci când este posibil ca <<ceva>>, spus de un vorbitor altuia, să semnifice<<ceva>>. În limbaj kantian: „Cel ce gândește că nu-i necesar să-și lase examinat al său „*Furwahrhalten*” și

¹² N., Hartmann, *op.cit.*, p. 14.

¹³ K., Jaspers, *Texte filosofice*, Ed. Politică, București, 1984, p. 82.

¹⁴ *Ibidem*, p. 13.

altuia, <<rațiunii străine>> altfel limitată, și să încerce comunicarea cu ea, acela nu-și cunoaște propria condiționare. Mai îndeaproape: „Nu mă voi încumeta niciodată să am o părere, fără a ști cel puțin ceva, cu ajutorul căruia judecata, în sine numai problematică, dobândește o legătură cu adevărul, care, deși nu este complet, este totuși mai mult decât o ficțiune arbitrară”¹⁵.

Condiționarea comunicării de contexte (variate: ideatice, culturale în genere, sociale) și poziționarea vorbitorilor față de „adevăr”, realizând astfel cunoaștere și comprehensiune, prezintă o integrare a comportamentului uman într-o resemnificare a lumii în fenomene *tempore simul*. Ceea ce și face necesară considerarea acestora din punctul de vedere al unei modelări a timpului adecvată modului uman de <<a locui>> în lume și formei dialogale a ființării umane și a interrelațiilor în forme diverse ale comunicării.

Ca urmare, în modul uman de <<a locui>> în lume suntem puși în fața fenomenului <<adevărului>> și nu în fața unui adevăr determinat. De unde și căutările, așteptările și, oricum mai puțin, împlinirile!

Este foarte important să înțelegem că „adevărul nu este o instituție mondială, care ar oferi sinteza – o astfel de instituție justă, definitivă, nu-i este dată omului – ci libertatea de a voi în spațiul deschis al unor posibilități infinite de realizare a lumii. Dintr-o atare perspectivă, hotărâtoare devine, tot mai mult, diversitatea orizontului istoric al fiecărei națiuni și culturi naționale. Fără înțelegerea acestui orizont, <<modernizarea>>, globalizarea (ca temă a Europei de astăzi) riscă forme de organizare ce nu se vor încheia în forme de viață care să aducă laolaltă universalitatea și specificitatea în noile instituiți valorice specifice lumii europene.

Culturile naționale au o firească deschidere spre universal, spre dialog și schimb de valori cu alte culturi și spații spirituale.

Epoca modernă și contemporană au intensificat comunicarea socială a valorilor și comunicarea dintre culturi, o dată cu extinderea extraordinară a sistemului mediatic astfel că interferențele culturale, conexiunile și schimburile de valori au devenit astăzi realități dominante. În plan cultural, și lumea contemporană reproduce, în forme evident schimbate, raportul structural dintre unitate și diversitate. Globalizarea este dublată de o tendință complementară, de un interes tot mai ridicat al culturilor

¹⁵ Imm., Kant, *Critica rațiunii pure*, Ed. Științifică, București, 1969, p. 612.

pentru identitatea lor spirituală concepută însă ca fiind integrată, nu izolată în vastul circuit al comunicării.

Culturile interferează și comunică între ele, fiind cuprinse de obicei în anumite arii regionale sau continentale de civilizație (de ex. lumea bizantină, civilizația arabă sau civilizația europeană modernă) sau în anumite forme istorice de universalitate, în tipuri de spiritualitate dominante, ce acoperă lungi perioade (cum au fost epoca Renașterii, clasicismul, luminismul, romantismul etc.

Astăzi, în lumea comunicării generalizate, se vorbește de trecerea spre cultura postmodernă, caracterizată de un amestec al stilurilor, de renunțarea la marile ideologii politice și artistice, de dispariția frontierei dintre cultura de elită și cea „populară”, de extinderea culturii de consum și a industriilor de divertisment. Totodată, putem semnală și caracterul policentric al creației culturale contemporane, diversificarea formelor și a centrelor zonale de creație .

În lumea contemporană, cu tensiunea ei structurală dintre globalizare și identitate, interdependențele crescânde nu anulează identitățile culturale, dar le obligă să se redefinească într-o lume ce a devenit globală și policentrică, o lume în care identitatea culturilor - cum spunea Claude Levi-Strauss este o funcție a relațiilor dintre ele, nu o consecință a izolării.

Secolul XX a intensificat în forme fără precedent schimbul de valori și dialogul dintre culturi. Este una dintre caracteristicile epocii pe care o trăim. Mass media reprezintă o rețea ce difuzează instantaneu informațiile pe tot globul, iar creațiile culturale de ultimă oră, mai ales cele din marile centre de producție mediatică, pot fi receptate în toate societățile și regiunile planetei.

Este aspectul extensiv și tehnic al globalizării, care a anulat distanțele și a pus în contact direct societăți, regiuni și spații culturale care înainte erau izolate unele de altele sau aveau relații sporadice.

Sper sfârșitul secolului XX, ca urmare a acestor schimbări în fundamentele civilizației, vechea temă a raportului dintre integrare și identitate a renăscut în forme radicale. Forțele globalizării au resuscitat sentimental identitar. Astfel că lumea contemporană cu tensiunea ei structurală dintre globalizare și identitate, caută o formulă de împăcare a celor două tendințe contradictorii. Interdependențele crescânde nu anulează identitățile culturale, dar le obligă să se redefinească într-o lume ce a devenit globală și policentrică.

Am putea spune că sec. XX a dus la apogeu procesele de modernizare și a pregătit societățile pentru a trece dincolo de modernitate.

Nu este de neglijat faptul că „imaginea pe care o proiectează teoriile și modelele globaliste asupra lumii este cea a unei lumi ordonate ca un „cosmos ierarhic” (metafora utilizată de Thomas Mann în romanul *Zauberberg*, 1924): „Ceea ce nu spun, sau nu îndrăznesc să spună aceste discursuri, este faptul că ordinea este în mod inerent asimetrică și tocmai de aceea ea este departe de a oferi o bază reală pentru omogenitate sau egalitate, în contextele în care oamenii își trăiesc viețile lor (...) De aceea <<sfârșitul istoriei>> în globalizare echivalează cu sfârșitul teoretic al diversității, care este, totuși, o trăsătură caracteristică ireductibilă a umanității”¹⁶.

Calea veritabilă a realizării unui echilibru (între <<universal>> și specific, universal-uman și național) rămâne oricând adevărul, situarea în adevăr, care aduce laolaltă înaintașii (trecutul), lumea <<dezlănțuită>> (prezentul) și orizontul (viitorul), pe fondul conștiinței nepuizabilității domeniului însă, al posibilităților de participare și al limitelor oricărei contribuții în pragul cunoașterii umane.

Lumea în care trăim suferă de o inerție morală ce resimte influența a cel puțin trei crize importante: drama umanismului ateu, contestarea universalității și imutabilității normelor morale și separarea științei de metafizică.

În această lume este necesar dialogul dintre filosofi, teologi și oameni de știință, un dialog în urma căruia fiecare să rămână ceea ce a fost chemat să fie: știința - știință, religia - religie și filosofia - filosofie.

Globalizarea, noile descoperiri științifice, neutralitatea științei, pericolul agnosticului și relativismul sunt doar unele dintre motivațiile ce susțin necesitatea unui astfel de dialog. Dar comunicarea adevărului trebuie să țină cont de exigențele fundamentale ale fiecărei persoane umane. În sensul acesta pledăm pentru noi metode de comunicare a adevărului și urgența de a recupera dialogul dintre filosofie, teologie și știință. Astfel, sintagma leibniziană despre lumea aceasta „cea mai bună dintre toate lumile posibile” formulată de către gânditorul german din punct de vedere ontologic s-ar putea susține și din punct de vedere moral. Dar, fără comunicare autentică și adevăr nu există moralitate.

¹⁶ Șt. Costea, *Globalizarea – sfârșit al diversității în evoluția societăților contemporane?*, în vol. *Umanism și educație*, Ed. Universității Suceava, 2002, p. 24.

BIBLIOGRAFIE

1. Berdiaev, N., (1992), *Sensul creației*, București, Ed. Humanitas.
2. Boboc, Al., (2008), *Cultura modernă și „tradiție de cultură”*, Cluj-Napoca, Ed. Grinta.
3. Costea, Șt., (2002), *Globalizarea – sfârșit al diversității în evoluția societăților contemporane?*, în vol. *Umanism și educație*, Suceava, Ed. Universității.
4. Gadamer, H.G., (1985), *Wahrheit und Methode. Grundzuge einer philosophischen Hermeneutik* 4, Aufl., Tubingen, J.C.B. Mohr.
5. Hartmann, N., (1935), *Ethik*, Berlin, W. de Gruyter.
6. Hegel, G.W.F., (1962), *Enciclopedia științelor filosofice*, I, București, Ed. Academiei.
7. Hegel, G.W.F., (1965), *Feneomenologia spiritului*, București, Ed. Academiei.
8. Husserl, E., (2003), *Die Krisis des europaischen Menschentum und die Philosophie/Criza umanității europene și filosofia*, București, Ed. Paideia.
9. Jaspers, K., (1984), *Texte filosofice*, București, Ed. Politică.
10. Kant, Imm., (1969), *Critica rațiunii pure*, București, Ed. Științifică.
11. Mill, J.S., (1995), *Despre libertate*, Ed. Humanitas, București.
12. Nietzsche, Fr., (1931), *Die Unschuld des Werdens. Der Nachlab*, I, Leipzig.